

Špecifické vývinové poruchy učenia – dyslexia, dysortografia a dysgrafia

V tomto článku by som sa chcela bližšie zamerať na tri typy špecifických vývinových porúch učenia (ŠPUS). Častý je ich spoločný výskyt a vzájomné potencovanie sa. Najznámejšia je **dyslexia**, porucha schopnosti správne čítať – napriek primeranej inteligencii, normálnemu sociokultúrnemu zázemiu a bežným vyučovacím metódam. Deti (ale aj dospelí) majú problém so správnym dekódovaním písaného textu – prečítajú slovo inak, preskočia slovo, čítajú veľmi pomaly, nie sú schopní pochopiť význam prečítaného. Pri výuke čítania si dyslektické deti nevedia zapamätať tvar písmena, spojiť jednotlivé písmená do slabík, spájať slabiky do slov. Aj keď si to neuvedomujeme, čítanie nahlas je veľmi zložitý proces – je to súhra zrkových, motorických, sluchových modalít (o.i. fonologické uvedomovanie, gramatický cit, pracovná pamäť). Ak chceme niečo správne prečítať, musíme sa na to adekvátne sústrediť- s tým majú problém hlavne hyperaktívne, ale aj hypoaktívne deti. Musíme bez poruchy vnímať tvar písmen, aby sa ich obraz mohol preniesť do mozgu. Z písmen musíme poskladať slová, zo slov zmysluplné celky až vety. Reťazec písmen až slov sa musí bez zmeny preniesť do mozgu, kde je jednotlivým slovám prisúdený ich význam. Problémy môžu robiť okrasné písmená, zvláštne tvary či sklon písmen.

Mnoho bádateľov sa pokúšalo zistiť príčiny porúch čítania, čo je dosť komplikované faktom, že ľudia s dyslexiou predstavujú veľmi rôznorodú skupinu - hovoríme o **rôznych typoch dyslexie**. Najobvyklejšie sú ťažkosti vo fonologickom spracovaní, *fonémovej segmentácii* - teda v procese, pri ktorom neznáme slovo mozog rozkladá na zvukové zložky. Ako problém sa javí transformácia písmen (grafém) do zodpovedajúcich hlások (foném). Tieto ťažkosti môže ešte skomplikovať problém so *slovnou (pracovnou) pamäťou* – neschopnosť podržať si v pamäti práve prečítané slová. Fonologické uvedomovanie, ktoré sa vyvíja už v predškolskom veku, má vplyv na schopnosť naučiť sa čítať – podľa prof. Matějčka sú niektoré deti zvlášť neschopné osvojiť si toto uvedomovanie – čo sa dá pravdepodobne prisúdiť všeobecnému nedostatku ich rečovej schopnosti..

Ďalšie problémy spočívajú v spôsobe, akým mozog vníma tvary písmen, čiže *problémy s vizuálnym vnímaním* - problém je nerozoznávanie písmen alebo ich chybný výklad. Tým by sa mohlo vysvetliť časté zamieňanie písmen ako „b“ a „d“. Niektoré deti môžu mať **zmiešané fonologické a vizuálne ťažkosti**.

Čítanie dyslektického dieťaťa je obvykle pomalé, namáhavé a stresujúce, takže jeho pozornosť sa rýchlo vyčerpá. Pri čítaní sa často objavujú zámery zrkadlových písmen (typická zámerna b-d), zámery poradia písmen v slabikách a v slovách, častý je výskyt dvojitého čítania – dieťa si prečíta text najprv pre seba a až potom nahlas. Problémy v čítaní môžeme kvantifikovať rýchlosťou - počtom prečítaných slov za minútu. Sociálne únosné čítanie znamená rýchlosť približne 60-70 slov za minútu. Dieťa prijateľne vníma obsah, môže si čítať pre zábavu a môže sa

čítaním učiť. Bežne tieto úrovne dosahujú deti na prelomu 2. a 3. postupného ročníka. Odstup výkonnosti dieťaťa od tejto normy je mierou závažnosti poruchy.

Dysortografia je špecifická porucha pravopisu, ktorá sa prejavuje špecifickými chybami pri písaní a neschopnosťou dieťaťa uplatňovať naučené gramatické pravidlá. Typické sú zámena krátkych a dlhých samohlások, vynechávanie, pridávanie a zamieňanie slov, slabík alebo hlások, nedodržovanie diakritiky; nedodržovanie hraníc slov (napíše slovo spolu s predložkou).

Dysortografik má často poruchy sluchového vnímania alebo rozlišovania – *sluchová analýza a syntéza*. To znamená, že dieťa nepočuje správne to, čo sa mu diktuje, hoci sluch má úplne v poriadku, nevie rozložiť a znova zložiť slovo na hlásky. Môže zamieňať tvarovo podobné písmená (b-d). Má problém prakticky uplatniť naučené pravidlá a poučky. Ak je dieťa hypoaktívne, zdĺhavo hľadá v pamäti správne gramatické tvary a podobne ako dysgrafické dieťa nestíha písať diktované vety. U hyperaktívnych detí sú typické nedopísanie slov, skomoleniny koncoviek, vynechané diakritické znamienka. Hlavne deti s kombináciou dyslexia-dysortografia mávajú závažnejšie problémy pri výuke cudzích jazykov – majú problémy s výslovnosťou, ťažkosť spôsobuje rozdiel v písaní a výslovnosti, nedokážu správne napísať ťažšie slová, problém je pri rozprávaní uplatňovať naučené gramatické pravidlá, tiež správne rozoznať počuté.

Dysgrafia je výrazné narušenie zručností písania, ktoré nie je spôsobené nízkou úrovňou mentálnych schopností, problémami zraku, alebo nevhodným spôsobom výučby. Objavujú sa chyby v interpunkcii, vynechávanie písmen, rukopis býva značne neúhladný, písmo pomalé. Typické znaky dysgrafického písma sú: nesprávne tvary písmen; nesprávny sklon písma; písmo je krčovité, so znakmi tremoru; zrkadlové písanie písmen a číslíc; nedodržovanie riadkov; zámena niektorých písmen. Môžu sa vyskytovať pravopisné chyby- dieťa sa musí tak sústrediť na proces písania, že nestíha rozmýšľať nad uplatňovaním gramatických pravidiel. Problémy sa môžu prejaviť aj vo výtvarnej alebo pracovnej výchove.

Porucha jemnej motoriky je príčinou ťažkostí pri úkonoch spojených s presnou prácou prstov - pri písaní, kreslení, ale aj pri zaväzovaní si šnúrok, strihaní a pod. *Znížená zraková predstavivosť a neschopnosť zapamätať si motorické vzorce* tvarov písmen zapríčiňujú ťažkosť pri rozpoznávaní tvaru písmen a ich umiestnenia.

Písmo dysgrafia je veľmi ťažko čitateľné alebo úplne nečitateľné, napriek jeho úpornej snahe. Dieťa píše čitateľnejšie len vtedy, keď píše veľmi pomaly a teda venuje písaniu veľmi dlhý čas. Písanie je potom preň príliš únavné a vyčerpávajúce. Môže preto získať až odpor k písaniu či úplne odmietat písať.

Ak sa uvedené poruchy rozoznajú včas- na prvom stupni ZŠ – a pod dohľadom odborníka prebehne náležitá reedukácia, percento zlepšenia porúch na sociálne únosnú úroveň je vysoké. Včasné podchytenie poruchy zamedzí sekundárnej neurotizácii dieťaťa pri neprospevaní v škole.

